

ה' של ספינה

אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אוהב ציון

מכאן והוא באמצע. ובמכילתא דרבי ישמעאל (בשלח פ"ו) איתא: "קפאו תהומות בלב ים כשם שלב האדם נתון משני חלקיו ולמעלה כלפי הראש, כך כפה עליהם הים משני חלקיו ולמעלה". ובדעת זקנים מבעלי התוספות (שמות טו, ח): "קפאו תהומות בלב ים", השני שלישים שלמטה קפאו, והשליש של מעלה נבקע, שאלו נבקע למטה עד תהום, לא היו יכולין לצאת ממנו, והיינו דכתיב בלב ים, כמו שהלב נתון בגוף האדם, יש שני שלישים למטה ממנו ושליש למעלה ממנו.

ואפשר ליישב שלא יסתרו הדברים, כמו שכתב האבן עזרא (שם) 'בלב ים', באמצע הגוף, כנגד רוחב הגוף. ולפי זה מיושב הכל, שלאורך הגוף הלב נמצא בשליש העליון, אבל לרוחב הגוף, הלב הוא באמצע.

ס:

"אין אלו אלא דברי נביאות"

האם נאמר דבר זה לשבח

בתוס' (ד"ה אין) כתבו: "אומר ר"י דבכל מקום שאומר אין אלו אלא דברי נבואות הווה לשבח, כלומר אין חכמה כזו שמבין לחלק כ"כ סברא מועטת, וברוח הקודש אמר". ובחתם סופר בשו"ת (או"ח סי' רח) על דברי הראב"ד בהשגותיו (פ"ח מה' לולב ה"ה) שכתב בזה"ל: "כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו מכמה שנים וכו' ומקום הניחו לי מן השמים". וביאר החת"ס הדברים דאין הפירוש רוח הקודש כעין שהיה לדוד המלך ולכל הנביאים, אלא הפירוש רוח הקודש, היא שרוח ה' על עוסקי תורה לשמה אשר זוכין לכוון האמת אפילו אם לפי טבע חכמתם ושכלם לא ישיגו ידיהם תושייה בזו, מ"מ הקדוש ברוך הוא בחסדו יהיב חכמא לחכימא לפי שעה, דזהו ג"כ הגדרת רוח הקודש, וזהו מה שמסיים הראב"ד מקום הניחו לי מן השמים, היינו שמשמים סייעו אותו לקבל רוח קודש שיזכה לכוון האמת. ומוסיף החת"ס שיש לומר שזה שנאמר על עתניאל בן קנז (תמורה טז). שהחזיר ע"י פלפולו הק"ו והגזרה שווה שנשתכחו בימי אבלו של משה, דהיינו שזכה לכוון האמת מה שלא היה בטבע חכמתו להשיג זה. ולפי זה יתבאר דברי התוס', דבכח החכמה והשכל הטבעי שיש להחכם אין לו יכולת לחלק סברא כ"כ מועטת, אבל בדברי נבואה ורוה"ק שמסייע השי"ת לעוסקים בתורה לשמה יכולין להגיע לחלק ג"כ כזו סברא מועטת.

ובשו"ת משיב דבר (ח"ד סי' נח) דחזינן הכא בסוגיין דאקטיספון וארדשיר הוה כעיר אחת לענין תחומין. ואלו לענין גיטין מצינו במס' גיטין (לו.) ר"ח מצריך לומר (בפני נכתב ובפני נחתם) מאקטיספון לבי ארדשיר, ומבי ארדשיר לאקטיספון לא מצריך, חזינן דלענין גיטין נחשבין אקטיספון וארדשיר לב' עירות. וכ"ש לענין כתיבת שם העיר בגט ודאי דנחשבין אקטיספון ובי ארדשיר לב' עירות.

והטעם הוא, דאינו דומה כלל ענין גיטין לענין תחומין. משום דלענין תחומין הדבר תלוי בקרבה, וכל שעיר אחת קרובה אל השניה כשיעור הנצרך הרי זה נחשב לעיר אחת. מה שאין כן לענין גיטין הדבר תלוי בשלטון, דאפילו בעיר אחת כל שיש בו ב' שלטונות והעיר מחולקת לשנים לענין מסים וכדו' ודאי דנחשב לב' עירות לענין גט, ומצד שני עיר אחת שבתיה רחוקים זה מזה יותר משיעור הנצרך, דכל אחד מודד מפתח ביתו אלפיים לכל רוח ולא מסוף העיר, מכל מקום לענין גיטין נחשבת כעיר אחת.

נח.

"שמעתי שמקדרים בהרים"

היכן נמצא לבו של האדם

פירש רש"י, שהתנתן מניח את החבל כנגד לבו, והעליון כנגד מרגלותיו ומתמעט מדרונו של כל ד' אמות חצי קומת אדם. ובילקוט שמעוני (ריש משלי) איתא: היכן חכמה נתונה, בלב שנתונה באמצע האדם. וכן הוא בזוהר (שלח קסא): ולבא שארי באמצעיתא דכל גופא. ובפרשת פנחס (רכא): שירושלים היא באמצע העולם, כמו הלב שהיא באמצע הגוף. ובבעל הטורים (דברים ה, ז) כתב ד'לבבו' עולה בגימטרייה מ', וכן ג"כ הלב באמצע הגוף כמו המ' שהיא באמצע הא"ב.

מאידך מצינו שהלב אינו באמצע האדם, אלא הכרס, כמבואר בשיר השירים רבה (פ"ז אות ב): "בטנך ערמת חטים", זה תורת כהנים, מה כרס זה, הלב מכאן והכרעים מכאן, והוא באמצע, כך תורת כהנים שני ספרים מכאן ושני ספרים

נו.

"אמר רב יהודה אמר רב כל עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה שבה מוקינים בחצי ימיהן"

האם עדיף לא לגור בקומה גבוהה

רש"י פירש שמזקינים "מפני הטורח". והנה במדרש תנחומא (פרשת חיי שרה סימן ב) איתא: מפני ארבעה דברים הזקנה קופצת על האדם, מפני היראה, ומפני כעס בנים, ומפני אשה רעה, ומפני המלחמות. והא דלא חשיב התם גם הך דמעלות ומורדות שהזקנה קופצת על האדם. נראה דהני דחשיב התם הוי עניינים נפשיים יראה כעס וצער, מה שאין כן הך דמעלות ומורדות הוא טורח גופני. ובחופת אליהו רבה שבסוף ספר ראשית חכמה (שער שלשה) איתא, שלשה מזקינין בלא זמנן, הדר בעליה, והמגדל לתרגולים, ואומר דבר ואינו נשמע. ובאבות דרבי נתן (סוף פרק כה): "הדר בעלייה חיינו אינן חיים".

וכתב בספר דברי סופרים להגר"צ הכהן (אות ו), שהוא על פי האמור כאן שמעלות ומורדות מזקינין ומקצרין החיים. ובספר אבות הראש להגר"י פלאגי על אבות דרבי נתן, הביא מספר המידות למוהר"ן מברסלב (ח"ב ערך בית אות א) שכתב, לדור בעליה הוא טוב יותר לעבודת הבורא מלדור בבית תחתון. ועיין בשו"ת מנחם משיב ח"ב (עמוד של) מה שהביא ממדרש תנאים, דערי מקלט לא היו בהן מעלות ומורדות שנאמר וחי, והעליות גורמות שתקפוץ עליו הזקנה.

נו:

"הרי בני אקטיספון דמשחינן להו תחומא מהאי ניסא דארדשיר"

ההבדל בין גט לתחומין

כתבו בשו"ת שאילת דוד (חאה"ע סי' צד)

"מאי דכתיב ורועה זונות יאבד הון, כל האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה מאבד הונה של תורה" (סד.)

האם מותר לגבאי לשבח עליה מסוימת

כתב מרן רבינו זי"ע (בספרו מאור ישראל): "מפירוש רש"י שכתב מאי טעמיה אמר מר הכי זו נאה וזו אינה נאה, משמע שאם אומר "שמועה זו נאה" בלבד, שפיר דמי. דהא בכמה דוכתי אשכחן אמוראים המקלסים שמועות חבריהם, כגון בברכות (יד:) ובשבת (קלח:) ובכתובות (כא.) ובשבועות (מה:) כמה מעליא הא שמעתא, ולא חיישינן שיבאו לדייק דשמעתא אחריתי לא מעליא.

"אבל המהרש"א בח"א כתב דמשמע דזו נאה נמי לא יאמר דהכי כתיב רועה "זונות" יאבד הון, שהיא נוטריקון זו נאה, ומשום דמשמע שיש אחרות שאינם נאות. וכן הט"ז בדברי דוד (ר"פ קרח) הקשה על מ"ש רש"י שם, פרשה זו יפה נדרשת במדרש תנחומא, והרי האומר שמועה זו נאה מאבד הונה של תורה.

"ובקיצור של"ה (דג"ג ע"ד) כתב להזהיר את מוכרי עליות לספר תורה שנוהגים להכריז על פרשת עשרת הדברות שהיא פרשה נאה וטובה. ובשלחן הקריאה (ילקוט דוד דף יא ע"א) העיר עליו, דבגמ' (עירובין סד.) מוכח דזו נאה בלבד שרי. אלא שהמהרש"א לא כתב כן. ע"כ. ושוב ראיתי להרש"ש שהביא דברי המהרש"א, והעיר ממה שמצינו לכמה אמוראים שאמרו כמה מעליא הא שמעתא. ע"ש. ואולי שבזה יש להקפיד יותר מפני תרעומת המינים, כמו שאמרו בברכות (יב.). ובתשובת הרמב"ם (ירושלים תרצ"ד, סי' מו.) וע' בשו"ת טוב עין (סי' יא.) ע"ש. וראיתי בספר בן יהוידע דאזיל כסברת מהרש"א שגם "שמועה זו נאה" אין לומר שנראה כמבזה שאר הלכות.

"כל קבל דנא ראיתי להגר"ח פלאג"י בספר עיני כל חי כתובות (פה:), אהא דאמר התם, תא ואימא לך מילי מעליתא וכו'. והקשה הרב רמות שמואל, שהרי אין לומר שמועה זו נאה, וכתב על זה, ולא הבנתי קושייתו, שהרי זה שאמרו שלא יאמר שמועה זו נאה וזו אינה נאה, זהו כשאומר ג"כ "זו אינה נאה", אבל לשבח לבד כל דברי תורה שפיר דמי, דכתיב בד"ת פקודי ה' ישרים משמחי לב, עדותך נאמנו מאד וכו'. ע"ש. ולא זכר שר מהמהרש"א. ועיין בחידושי הרש"ש שכתב, נראה לי דהיינו כשאינו חולק על דינו, רק שאומר שדין זה אינו נאה, אבל במקום שחולק מצינו שאומר אפילו בלשון ניאוף כמו שאמר עולא בתענית (ד:) הא דרב חסדא קשיא כחומץ לשינים. וכו"ה בקידושין (מה:). ע"ש. וע"ע בזבחים (יב.) מגדף בה רבי אבהו אהא דר' יוחנן, אע"פ שר' יוחנן רבו. ודו"ק. ועיין עוד מה שכתבתי בזה בשו"ת יביע אומר חלק ב' (יורה דעה סימן ט"ז).

סא.
"לעולם אינו אוסר עד שיהו שני ישראלים אוסרים זה על זה"

בתוס' (ד"ה ראב"י): "משמע דאתרוייהו קאי ר' אליעזר בן יעקב אעכו"ם ואכות... ואם תאמר והרי כותים דלא חשודי אשפיות דמים וכו' ואומר ר"י דעיקר תקנה משום עכו"ם איתקן שמא ילמד ממעשיו ולא משום צדוקי וכותי, ואגב שאסרו בעכו"ם אסרו נמי בכותי וכיון שלא נאסר אלא ע"י עכו"ם לא תחמיר בהן יותר מן העכו"ם".

ולמדו הפוסקים מכך ב' דינים: א. המהרש"ם (שו"ת ח"א סי' קפג), כתב להוכיח דאמרין בכל ענין לא יהא טפל חמור מן העיקר, ואין אסור בדבר טפל שילפינו איסורו מן העיקר יותר ממה שאסור את העיקר עצמו.

ב. מרן רבינו זי"ע בשו"ת יביע אומר (ח"א יו"ד סי' יא) כותב דחזינן מדברי ר"י דחשש שמא ילמד ממעשיו יש רק כשדר ביחד עם העכו"ם אבל יכול לדור בחדר אחד עם צדוקי וכותי ולא חיישינן ביה שמא ילמד ממעשיו. והטעם, כמו שאמרו בסנהדרין (לח:) דמ"ש במשנה ודע מה שתשיב לאפיקורס זה רק באפיקורס גוי אבל באפיקורס ישראל אין להשיב על דבריו, ולכן בעכו"ם כיון שיש עמו מו"מ וויכוח בענייני אמונה, יש לחוש שמא ילמד ממעשיו וע"כ אסרו רבנן לדור עמו בחצר. אבל צדוקי וכותי דאין ביניהם שום מו"מ, לא חיישינן לשמא ילמד ממעשיו. ולפי זה יישב את דברי מהר"י אסאד שכתב שיש להקל בזמנינו במחללי שבת שאין יינם יין נסך, ולא חיישינן שילמד ממעשיהם, ע"ש.

סד.
"אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה"

ייתן צדקה למי שמלווהו

כתב רבינו יוסף חיים בסוגיין: "נראה לי בס"ד תוך תיבת הלכה יש אות למ"ד הרומז ללימוד התורה, ואות הכ"ף הרומז לצדקה (אולי כוונתו כיון שנותנים הצדקה בכף היד, יחא"צ), ומנהג המלווים את האדם ללוותו בדברי תורה שהם רמוזים באות למ"ד, וגם במצות צדקה הרמוזה באות כ"ף, שנותנים לו צדקה לחלקה במקום שהולך אליו כדי להיות שליח מצוה דשלוחי מצוה אינם נזוקין, ולזה אמר מתוך דבר הלכה שהם תורה וצדקה הרמוזים בתוך תיבת הלכה".

על פי המשל הוא דבכל המעשים הנעשים בעולם הזה מהנפש והגוף יש לכל אחד דין זה אינו יכול לבדו לעשות וזה אינו יכול, וידוע פלוגתא דרשב"י ורבנן בגמרא דשבת דרבנן סברי בשנים שעשו דבר אחד זה אינו יכול לבדו וזה אינו יכול לבדו שניהם חייבין ורשב"י סבירא ליה שניהם פטורין כיון דזה אינו יכול וזה אינו יכול כל חד חשיב מסייע ואין בו ממש עיין שם. ולפי זה לסברת רשב"י גוף ונפש יהיו פטורים מן העונש של העונות כיון דחשיבי על פי המשל הנזכר זה אינו יכול וזה אינו יכול נמצא כל חד הוא מסייע דוקא ופטור ולכן אמר רשב"י יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין על פי סברתי דזה אינו יכול וזה אינו יכול שניהם פטורים".

סה.
"יכול אני לפטור את העולם כולו מן הדין"

מדוע דוקא רשב"י יכול לפטור מן הדין

כתב מרן רבינו זי"ע במאור ישראל: ובאבות דר' נתן הגירסא כן בשם רשב"י. ולשיטתיה אזיל דסבירא ליה (שבת צג.) זה אינו יכול וזה אינו יכול - פטור. וכן ביאר הרי"ח בספרו בניהו בן יהוידע (סוכה מה:): "והנה בדרושים פרשתי בס"ד המאמר הזה על פי מאמר רבותינו ז"ל בסנהדרין בעניין חשבון עונש הגוף והנפש דמשלו משל לחגר וסומא דעולה מדבריהם